DOMSTOLENS DOM
den 15 december 1995 *

I mål C-415/93,

angående en begäran enligt artikel 177 i EEG-fördraget, från Cour d'appel de Liège (Belgien), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i de vid den nationella domstolen anhängiga målen mellan

Union royale belge des sociétés de football association ASBL

och

Jean-Marc Bosman,

och mellan

Royal club liégois SA

och

Jean-Marc Bosman,

* Rättegångsspråk: franska.

SA d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque,

Union royale belge des sociétés de football association ASBL,

Union des associations européennes de football (UEFA),

samt mellan

Union des associations européennes de football (UEFA)

och

Jean-Marc Bosman

angående tolkningen av artiklarna 48, 85 och 86 i EEG-fördraget,

meddelar

DOMSTOLEN

sammansatt av G.C. Rodríguez Iglesias, ordförande, C.N. Kakouris, D.A.O. Edward, G. Hirsch, avdelningsordförande, samt G.F. Mancini (referent), J.C. Moitinho de Almeida, P.J.G. Kapteyn, C. Gulmann, J.L. Murray, P. Jann och H. Ragnemalm, domare,

generaladvokat: C.O. Lenz,

justitiesekreterare: R. Grass, justitiesekreterare, och D. Louterman-Hubeau, avdelningsdirektör,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

— G. Vandersanden och J.-P. Hordies, advokater i Bryssel, samt R. Rasir och F. Moïses, advokater i Liège, för Union royale belge des sociétés de football association ASBL,

— I. S. Forrester, QC, för Union des associations européennes de football (UEFA),

— L. Misson, J.-L. Dupont, M.-A. Lucas och M. Franchimont, advokater i Liège, för Bosman,

— H. Duchène, sekreterare för utrikesärenden vid utrikesministeriets rättsavdelning, och C. de Salins, sous-directeur vid samma avdelning, för den franska regeringen,

— av L. Ferrari Bravo, chef för avdelningen för diplomatiska tvister vid utrikesministeriet, biträdd av D. Del Gaizo, avvocato dello Stato, för den italienska regeringen, och

— F. E. González Díaz, vid rättstjänsten, G. de Bergues, nationell tjänsteman med förordnande vid rättstjänsten, och Th. Margellos, advokat i Aten, för Europeiska gemenskapernas kommission,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att Union royale belge des sociétés de football association ASBL, företrädd av F. Moïses, J.-P. Hordies och G. Vandersanden, Union des associations européennes de football (UEFA), företrädd av I. S. Forrester och E. Jakhian, advokat i Bryssel, Bosman, företrädd av L. Misson och J.-L. Dupont, den danska regeringen, företrädd av P. Biering, kontorchef vid utrikesministeriet, i egenskap av ombud, den tyska regeringen, företrädd av E. Röder, Ministerialrat vid förbundsekonomiministeriet, den franska regeringen, företrädd av C. de Salins och P. Martinet, sekreterare för utrikesärenden vid utrikesministeriets rättsavdelning, i egenskap av ombud, den italienska regeringen, företrädd av D. Del Gaizo, och kommissionen, företrädd av F. E. González Díaz, G. de Bergues och M. Wolfcarius, vid rättstjänsten, har avgivit muntliga yttranden vid sammanträdet den 20 juni 1995,

och efter att den 20 september 1995 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Genom dom av den 1 oktober 1993, som inkom till domstolen den 6 oktober samma år, begärde Cour d'appel de Liège, med stöd av artikel 177 i EEG-fördraget, ett förhandsavgörande avseende tolkningen av artiklarna 48, 85 och 86 i nämnda fördrag.

2 Dessa frågor uppkom inom ramen för ett antal tvister mellan, för det första, Union royale belge des sociétés de football association ASBL (nedan kallad "URBSFA") och Bosman, för det andra, Royal club liégeois SA (nedan kallad "RCL") och Bosman, SA d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque (nedan kallad "föreningen Dunkerque"), URBSFA samt Union des associations européennes de football (UEFA) (nedan kallad "UEFA"), och, för det tredje, UEFA och Bosman.

Reglerna för fotbollens organisation

3 Den organiserade fotbollsidrotten — som vanligtvis kallas "fotboll" — utövas både professionellt och på amatörnivå i föreningar, som i varje medlemsstat bildar nationella sammanslutningar, som också kallas förbund. Det är enbart i Förenade kungariket som det finns flera nationella förbund — i detta fall fyra — som ansvarar för England, Wales, Skottland respektive Nordirland. URBSFA är det nationella förbundet i Belgien. Till de nationella förbunden hör andra underordnade eller subsidiära förbund, som har till uppgift att organisera fotboll inom vissa sektorer eller områden. Förbunden arrangerar nationella mästerskap, som är uppdelade i flera divisioner enligt de deltagande föreningarnas idrottsliga prestationer.

4 De nationella förbunden är medlemmar av Fédération internationale de football association (nedan kallat "FIFA"), en sammanslutning bildad enligt schweizisk rätt, som organiserar fotbollen på världsomfattande nivå. FIFA är uppdelad i förbund för varje världsdel, och den skall godkänna dessas regler. Det förbund som har behörighet i frågor som rör Europa är UEFA, som också är en sammanslutning bildad enligt schweizisk rätt. Den består av medlemsförbund från ungefär femtio länder, bland vilka finns bland andra medlemsstaternas nationella förbund, som har förbundit sig — i enlighet med UEFA: s stadga — att iaktta såväl UEFA: s stadga som dess regler och beslut.

5 Varje fotbollsmatch som arrangeras under ett nationellt förbunds överinseende skall spelas mellan två föreningar som är medlemmar av detta förbund eller av underordnade eller subsidiära förbund som är medlemmar av det nationella förbundet. Det lag som varje förening deltar med består av spelare som av det nationella förbundet har fått licens att spela för denna förening. Varje professionell spelare skall vara inskriven i sitt nationella förbund såsom nuvarande eller tidigare anställd av en viss förening.

Reglerna för spelarövergång

6 Enligt URBSFA: s förbundsregler av år 1983, som tillämpades vid tidpunkten för de faktiska omständigheter som ligger till grund för målen vid den nationella domstolen, skall det skiljas mellan tre förhållanden: anslutningen som binder spelaren till det nationella förbundet, anställningen som binder spelaren till en förening, och licensen, vars innehav är ett nödvändigt villkor för att en spelare skall kunna delta i officiella tävlingar. Spelarövergång definieras som den händelse genom vilken en ansluten spelare blir anställd av en annan förening. Vid en provisorisk spelarövergång förblir spelaren anställd av sin förening men har licens att spela för en annan förening.

7 Enligt samma regler löper alla professionella spelares kontrakt — som har slutits för en tid som varierar mellan ett och fem år — ut den 30 juni. Innan kontraktet löper ut, och senast den 26 april, skall föreningen erbjuda spelaren ett nytt kontrakt. Om inget kontrakt sluts, anses spelaren vara amatör vad avser spelarövergång och omfattas således av andra bestämmelser i reglerna. Spelaren får fritt anta eller avböja detta erbjudande.

8 För det fall att han avböjer erbjudandet, förs han upp på en lista över spelare som mellan den 1 och den 31 maj kan bli föremål för en "tvingande" spelarövergång, dvs. utan att den förening av vilken spelaren är anställd ger sitt samtycke. Den nya föreningen betalar en "utbildningsersättning" till den sistnämnda föreningen, vilken beräknas genom att spelarens årliga bruttoinkomst multipliceras med koefficienter mellan 14 och 2, beroende på hans ålder.

9 Den 1 juni inleds perioden för "fria" spelarövergångar, som sker med de två föreningarnas och spelarens samtycke, i synnerhet vad gäller beloppet på den övergångsersättning som den nya föreningen skall betala till den tidigare föreningen vid äventyr av att den nya föreningen påförs sanktioner som till och med kan innebära att den utesluts ur serien på grund av obetalda skulder.

10 Om ingen spelarövergång sker, skall den förening av vilken spelaren är anställd erbjuda honom ett nytt kontrakt för en säsong och med samma villkor som det som hade erbjudits före den 26 april. Om spelaren avböjer, har föreningen rätt att före den 1 augusti vidta åtgärder för att sätta spelaren i karantän, men om så inte sker, betraktas spelaren åter som amatör. En spelare som fortsätter att vägra skriva på de kontrakt som hans förening erbjuder honom kan, utan sin förenings samtycke, som amatör gå över till en annan förening efter att ha avstått från att spela under två säsonger.

11 UEFA: s och FIFA: s regler är inte direkt tillämpliga på spelare utan ingår i de nationella förbundens regler, vilka ensamma kan tillämpa dem och reglera förhållandena mellan föreningarna och spelarna.

12 UEFA, URBSFA och RCL gjorde vid den nationella domstolen gällande att de bestämmelser som vid tidpunkten för de faktiska omständigheter som ligger till grund för målet vid den nationella domstolen tillämpades på spelarövergångar mellan föreningar i olika medlemsstater eller mellan föreningar som hörde till olika nationella förbund inom samma medlemsstat ingick i ett dokument, som kallas "principes de collaboration entre les associations membres de l'UEFA et leurs clubs" (principerna för samarbete mellan de förbund som är medlemmar av UEFA och deras föreningar), som UEFA: s exekutiva kommitté tillstyrkte den 24 maj 1990 och som trädde i kraft den 1 juli 1990.

13 I detta dokument föreskrivs att spelaren — när kontraktet löper ut — fritt får sluta ett nytt kontrakt med den förening som han väljer. Föreningen skall då omedelbart meddela detta till den tidigare föreningen, som i sin tur skall utfärda ett internationellt representationsintyg. Den tidigare föreningen har dock rätt att av den nya föreningen få en utvecklings-eller utbildningsersättning, vars belopp — för det fall att man inte når samförstånd — slås fast av en av UEFA tillsatt kommission med

hjälp av ett antal koefficienter mellan 12 och 1, beroende på spelarens ålder, som skall multipliceras med spelarens bruttoinkomst från det senaste året, dock så att beloppet inte överstiger 5 000 000 SFR.

14 I dokumentet anges att de ekonomiska relationerna mellan de två föreningarna — som avser betalningen av utvecklings-eller utbildningsersättningen — inte skall ha någon inverkan på spelarens verksamhet, vilket innebär att han fritt får spela för sin nya förening. Om den nya föreningen inte omedelbart betalar nämnda ersättning till den tidigare föreningen, ingriper emellertid UEFA: s kontroll-och disciplinkommission i fallet och underrättar det berörda nationella förbundet om sitt beslut. Förbundet kan även ålägga den tredskande föreningen böter.

15 Den hänskjutande domstolen anser att URBSFA och RCL inte tillämpade UEFA: s regler utan FIFA: s regler i det fall som utgör föremålet för förfarandena vid den nationella domstolen.

16 Vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna föreskrevs nämligen i dessa sistnämnda regler att en professionell fotbollsspelare inte kunde utträda ur det nationella förbund till vilket han var ansluten så länge som han var bunden av sitt kontrakt och av reglerna för såväl sin förening som sitt nationella förbund, även om dessa var stränga. Internationella spelarövergångar var beroende av att det tidigare nationella förbundet utfärdade ett representationsintyg, i vilket detta intygade att alla finansiella skyldigheter, inklusive eventuell övergångssumma, hade reglerats.

17 Efter tidpunkten för de faktiska omständigheter som ligger till grund för målen vid den nationella domstolen inledde UEFA underhandlingar med Europeiska gemenskapernas kommission. I april 1991 förpliktade sig UEFA i synnerhet att se till att det i varje kontrakt som rör en professionell fotbollsspelare intas en klausul som gör det möjligt för honom att efter utgången av kontraktet sluta ett nytt kontrakt med den förening han själv vill och omedelbart börja spela för den. Bestämmelser av den innebörden intogs i "principes de collaboration entre les associations membres de l'UEFA et leurs clubs", som antogs i december 1991 och trädde i kraft den 1 juli 1992.

18 I april 1991 antog även FIFA nya regler för fotbollsspelares status och spelarövergångar. I detta dokument, ändrat i december 1991 och december 1993, föreskrivs att en spelare kan sluta kontrakt med en ny förening, när det kontrakt genom vilket han är bunden till sin förening upphör att gälla, har hävts eller kommer att löpa ut inom de sex närmaste månaderna.

19 Särskilda regler har dessutom utfärdats med avseende på "icke-amatörspelare", vilka har definierats som spelare som — för att ha spelat fotboll eller för ha deltagit i någon verksamhet som har samband med fotboll — har mottagit en ersättning som är större än det sammanlagda beloppet av de kostnader som de har haft på grund av att ha utövat denna verksamhet, med undantag av det fall att de har återfått sin amatörstatus.

20 I samband med en spelarövergång av en icke-amatörspelare eller en spelare som inom tre år räknat från spelarövergången kommer att bli icke-amatör har den tidigare föreningen rätt till en utvecklings-eller utbildningsersättning, vars belopp de två föreningarna skall avtala. För det fall att de inte når samförstånd, skall tvisten underställas FIFA eller det behöriga förbundet för avgörande.

21 Dessa regler har kompletterats genom UEFA: s regler "pour la fixation d'une indemnité de transfert" (för fastställelse av övergångsersättning), som antogs i juni 1993 och gäller sedan den 1 augusti 1993 och som ersätter "principes de collaboration entre les associations membres de l'UEFA et leurs clubs" från år 1991. I denna nya regel upprätthålls den princip enligt vilken de ekonomiska relationerna mellan de två föreningarna inte har någon inverkan på spelarens idrottsverksamhet. Spelaren får fritt spela för den förening med vilken han har slutit ett nytt kontrakt. I reglerna föreskrivs också att det — för det fall att de berörda föreningarna inte når samförstånd — ankommer på UEFA: s behöriga kommission att fastställa utbildnings-eller utvecklingsersättningens belopp. Vad gäller icke-amatörspelare beräknas det utifrån spelarens bruttoinkomst under de tolv senaste månaderna eller den fasta årsinkomst som slagits fast i det nya kontraktet, varvid tillägg görs på 20 procent för de spelare som åtminstone två gånger har spelat i sitt lands A-landslag och som multipliceras med en koefficient som beroende på åldern ligger mellan 12 och 0.

22 Det framgår av de dokument som UEFA har lämnat in till domstolen att de regler som gäller i andra medlemsstater även innehåller bestämmelser genom vilka den nya föreningen i samband med en spelarövergång mellan två föreningar inom samma nationella förbund åläggs — på de villkor som förbunden fastställer — att betala en övergångsersättning eller en utbildnings-eller utvecklingsersättning till den tidigare föreningen.

23 I Spanien och Frankrike kan ersättning endast krävas om den spelare som är föremål för spelarövergången är yngre än 25 år eller, i förekommande fall, om spelaren i fråga har undertecknat sitt första proffskontrakt med den tidigare föreningen. I Grekland kan det — om den nya föreningen inte uttryckligen är skyldig att betala någon ersättning — i kontraktet mellan föreningen och spelaren fastställas att spelarens utträde är sammankopplat med att ett visst belopp betalas, vilket enligt UEFA: s uppgifter i verkligheten oftast görs av den nya föreningen.

24 De regler som tillämpas i detta syfte kan — beroende på omständigheterna — följa av nationell lagstiftning, nationella fotbollsförbunds regler eller också av kollektivavtal.

Utlänningsklausulerna

25 Sedan sextiotalet har talrika nationella fotbollsförbund antagit regler genom vilka man begränsar möjligheten att anställa spelare av utländsk nationalitet eller låta spelare av utländsk nationalitet delta i matcher (nedan kallade "utlänningsklausuler"). Med hänsyn till tillämpningen av dessa klausuler definieras en spelares nationalitet utifrån hans möjlighet att spela i ett landslag eller i ett lands representationslag.

26 År 1978 förpliktade sig UEFA gentemot Davignon, ledamot av Europeiska gemenskapernas kommission, att dels avskaffa begränsningarna avseende antalet kontrakt

som varje förening sluter med spelare från andra medlemsstater, dels fastställa att två av dessa spelare får delta i en match, dock så att denna sistnämnda begränsning inte är tillämplig på spelare som sedan fem år tillbaka har bott i medlemsstaten i fråga.

27 År 1991 antog UEFA — som en följd av samtal med kommissionens vice ordförande Bangemann — den så kallade "3+ 2-regeln", i vilken föreskrivs att de nationella förbunden har möjlighet att begränsa antalet utländska spelare till tre som en förening får låta delta i en match i första divisionen i deras nationella mästerskap plus två spelare som under en oavbruten period av fem år — varav tre år som junior — har spelat i det land där det berörda nationella förbundet finns. Denna begränsning är även tillämplig på matcher under de tävlingar för föreningslag som UEFA arrangerar.

De faktiska omständigheterna i tvisterna vid den nationella domstolen

28 Bosman, som är professionell fotbollsspelare av belgisk nationalitet, var sedan år 1988 anställd av RCL — en belgisk förening i första divisionen — genom ett kontrakt som löpte ut den 30 juni 1990, som garanterade honom en månatlig medellön på 120 000 BFR, inklusive premier.

29 Den 21 april 1990 erbjöd RCL Bosman ett nytt kontrakt, som skulle ha löpt på en säsong och i vilket hans månadslön skulle ha sänkts till 30 000 BFR, dvs. det minimum som föreskrivs i URBSFA: s förbundsregler. Eftersom Bosman vägrade att underteckna kontraktet, fördes han upp på övergångslistan. Den utbildningsersättning som skulle betalas för honom fastställdes enligt nämnda regler till 11 743 000 BFR.

30 Eftersom ingen förening meddelade sitt intresse för en tvingande spelarövergång, tog Bosman kontakt med den franska föreningen Dunkerque, som spelade i andra

divisionen, vilket ledde till att han anställdes med en månadslön på ungefär 100 000 BFR och en anställningspremie på cirka 900 000 BFR.

31 Den 27 juli 1990 slöt även RCL och föreningen Dunkerque ett avtal, i vilket föreskrevs att Bosmans spelarövergång var provisorisk och gjordes för ett år mot att föreningen Dunkerque skulle betala RCL en ersättning på 1 200 000 BFR, som skulle förfalla till betalning efter att URBSFA hade sänt representationsintyget till Fédération française de football (nedan kallat "FFF"). I detta avtal gavs föreningen Dunkerque dessutom en oåterkallelig option på spelarens slutgiltiga övergång mot en summa på 4 800 000 BFR.

32 Både i avtalet mellan föreningen Dunkerque och RCL och i kontraktet mellan föreningen Dunkerque och Bosman förutsattes likväl att URBSFA skulle sända representationsintyget till FFF före säsongens första match, som skulle äga rum den 2 augusti 1990.

33 Eftersom RCL tvivlade på föreningen Dunkerques soliditet, bad den inte URBSFA att sända nämnda intyg till FFF. Följaktligen blev både avtalet och kontraktet utan verkan. Den 31 juli 1990 satte RCL Bosman också i karantän och hindrade honom således att spela under hela säsongen.

34 Den 8 augusti 1990 väckte Bosman talan mot RCL vid Tribunal de première instance de Liège. Samtidigt med huvudkäromålet anhängiggjorde han en ansökan om interimistiska åtgärder, som för det första syftade till att RCL och URBSFA skulle förpliktas att betala ett förskott på 100 000 BFR per månad till dess att han hittade en ny arbetsgivare, för det andra att svarandena skulle förbjudas att — särskilt genom att kräva en penningsumma — hindra honom att bli anställd och för det tredje att Tribunal de première instance de Liège skulle begära att domstolen skulle meddela ett förhandsavgörande.

35 Genom beslut av den 9 november 1990 förpliktade den nationella domstolen, under det interimistiska förfarandet, RCL och URBSFA att betala Bosman ett förskott på 30 000 BFR per månad och ålade dem att inte hindra Bosman att bli anställd. Dessutom begärde den att domstolen skulle meddela ett förhandsavgörande (mål C-340/90) angående tolkningen av artikel 48 i fördraget med hänsyn till regleringen av professionella spelares övergång (nedan kallade "reglerna för spelarövergång").

36 Under tiden hade Bosman, i oktober 1990, anställts av den franska division 2-föreningen Saint-Quentin, under förutsättning att hans yrkande om interimistiskt förordnande skulle vinna bifall. Hans kontrakt upphävdes emellertid i slutet av den första säsongen. I februari 1992 undertecknade Bosman ett nytt kontrakt med den franska föreningen Saint-Denis de la Réunion, vilket också upphävdes. Efter ytterligare sökande i Belgien och Frankrike anställdes Bosman till sist av Olympic de Charleroi, en förening i den belgiska tredje divisionen.

37 Enligt den hänskjutande domstolen finns det allvarliga och sinsemellan överensstämmande antaganden som stöder tanken att Bosman — trots att han genom det interimistiska beslutet fick status som "fri spelare" — har varit föremål för en bojkott av alla de europeiska föreningar som hade kunnat anställa honom.

38 Den 28 maj 1991 ändrade Cour d'appel de Liège det interimistiska beslut som Tribunal de première instance de Liège fattat för så vitt som den hade begärt förhandsavgörande av domstolen. Cour d'appel de Liège fastställde emellertid RCL: s skyldighet att betala Bosman ett månatligt förskott och ålade RCL och URBSFA att — utan möjlighet att göra anspråk på någon ersättning — ställa Bosman till förfogande för varje förening som ville använda hans tjänster. Genom beslut av den 19 juni 1991 beslutades om avskrivning av mål C-340/90.

39 Inom ramen för huvudkäromålet inför Tribunal de première instance de Liège intervenerade URBSFA den 3 juni 1991, trots att det — till skillnad från vad som

hade varit fallet i samband med förfarandet för de interimistiska åtgärderna — inte var part i målet. Den 20 augusti 1991 stämde Bosman in UEFA i den tvist som han hade med RCL och URBSFA och för att direkt mot UEFA föra en talan som grundades på dess ansvar i samband med fastställelsen av de regler som medfört skada för honom. Den 5 december 1991 stämde RCL föreningen Dunkerque för att säkerställa att dom skulle meddelas också mot den. Den 15 oktober 1991 respektive den 27 december 1991 intervenerade det franska fackförbundet Union nationale des footballeurs professionnels (nedan kallat "UNFP") och den enligt nederländsk rätt stiftade sammanslutningen Vereniging van contractspelers (nedan kallad "VVCS") i tvisten.

40 Genom nya yrkanden som Bosman inlämnade den 9 april 1992 ändrade han sin ursprungliga talan mot RCL, väckte en ny action préventive (förebyggande talan) mot URBSFA och utvecklade sin talan mot UEFA. Inom ramen för dessa tvister yrkade han att det skulle fastställas att reglerna för spelarövergång och utlänningsklausuler inte var tillämpliga på honom, och att RCL, URBSFA och UEFA — på grund av deras felaktiga beteende vid den tidpunkt då hans övergång till föreningen Dunkerque misslyckades — skulle förpliktas att till honom betala dels en summa av 11 368 350 BFR, som motsvarar den skada som vållats honom från och med den 1 augusti 1990 fram till slutet på hans karriär, dels en summa av 11 743 000 BFR, som motsvarar hans uteblivna vinst sedan början av hans karriär, vilket beror på tillämpningen av reglerna för spelarövergång. Dessutom yrkade han att ett förhandsavgörande skulle begäras av domstolen.

41 Genom beslut av den 11 juni 1992 förklarade Tribunal de première instance de Liège att den var behörig att pröva sakfrågorna i målen. Den beslutade dessutom att den kunde ta upp till prövning Bosmans yrkanden mot RCL, URBSFA och UEFA, som i synnerhet syftade till att det skulle fastställas att reglerna för spelarövergång och utlänningsklausulerna inte var tillämpliga och att dessa tre organisationers beteende skulle beivras. I gengäld avvisade Tribunal de première instance

de Liège RCL: s stämning på föreningen Dunkerque, som avsåg säkerställande av att dom skulle meddelas också mot den, eftersom inget bevis på att den sistnämnda handlat felaktigt vid uppfyllelsen av sina skyldigheter hade lagts fram. Eftersom den nationella domstolen slutligen konstaterade att ett ställningstagande till Bosmans yrkanden mot UEFA och URBSFA skulle innebära en bedömning av om reglerna för spelarövergång är förenliga med fördraget, begärde den att domstolen skulle meddela ett förhandsavgörande avseende tolkningen av artiklarna 48, 85 och 86 i fördraget (mål C-269/92).

42 URBSFA, RCL och UEFA överklagade detta beslut. Eftersom dessa överklaganden hade en verkan som medför uppskov, förklarades förfarandet vid domstolen vilande. Genom beslut av den 8 december 1993 avskrevs mål C-269/92 slutligen till följd av ett nytt beslut av Cour d'appel de Liège som har lett till det nu aktuella förfarandet.

43 Inget överklagande riktades mot UNFP och VVCS, som inte förnyade sina interventioner vad avser överklagandet.

44 I hänskjutningsbeslutet har Cour d'appel de Liège fastställt det beslut som Tribunal de première instance de Liège fattat till den del den hade fastställt att den var behörig och att en undersökning av Bosmans yrkanden mot UEFA och URBSFA innebär att man måste undersöka om reglerna för spelarövergång är rättsenliga. Cour d'appel de Liège anser dessutom att en undersökning av om reglerna för spelarövergång är rättsenliga är nödvändig med beaktande av att Bosmans talan i detta hänseende grundas på artikel 18 i den belgiska Code judiciaire (lag om rättsväsendet), i vilken tillåts att talan väcks "en vue de prévenir la violation d'un droit gravement menacé" (för att avvärja ett brott mot en allvarligt hotad rättighet). Bosman har nämligen anfört olika objektiva omständigheter som gör det möjligt att anse att den skada som han befarar, nämligen att utlänningsklausulerna förhindrar hans karriär, faktiskt kommer att inträffa.

45 Den hänskjutande domstolen har i synnerhet ansett att artikel 48 i fördraget — i likhet med artikel 30 — skulle kunna innebära ett förbud inte endast mot diskriminering utan även mot att på ett icke-diskriminerande sätt hindra den fria rörligheten för arbetstagare, om detta inte kan rättfärdigas med tvingande skäl.

46 Vad gäller artikel 85 i fördraget anser den att FIFA: s, UEFA: s och URBSFA: s regler kan utgöra beslut av företagssammanslutningar, genom vilka föreningarna begränsar den konkurrens som försiggår mellan dem när de värvar spelare. Inledningsvis har övergångsersättningarna en avskräckande verkan och medför en sänkning av professionella idrottsmäns löner. Vidare innebär utlänningsklausulerna ett förbud mot mottagande av de tjänster som utländska spelare tillhandahåller utöver en viss kvot. Slutligen påverkas handeln mellan medlemsstaterna särskilt genom att spelarnas rörlighet begränsas.

47 Cour d'appel de Liège anser dessutom att URBSFA innehar en dominerande ställning eller att fotbollsföreningarna har en gemensam dominerande ställning i den mening som avses i artikel 86 i fördraget, eftersom de konkurrensbegränsningar som omfattas av artikel 85 kan utgöra missbruk som förbjuds i artikel 86.

48 Cour d'appel de Liège har ogillat de av UEFA: s yrkanden som avsåg att begäran om förhandsavgörande också borde omfatta spörsmålet om frågan avseende spelarövergångar skulle besvaras annorlunda för det fall att det skulle finnas regler enligt vilka en spelare fritt skulle kunna spela för sin nya förening, även om den inte skulle ha betalat övergångsersättningen till den tidigare föreningen. I detta avseende har Cour d'appel de Liège i synnerhet framhållit att spelarens frihet att spela i sin nya förening förblir beroende av de ekonomiska relationerna mellan föreningarna på grund av att de föreningar som inte betalar övergångsersättningen riskerar allvarliga påföljder.

49 Med beaktande av det hittills anförda har Cour d'appel de Liège beslutat att förklara målet vilande och begära att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande beträffande följande frågor:

"Skall artiklarna 48, 85 och 86 i Romfördraget av den 25 mars 1957 tolkas så att de innebär ett förbud mot att

— en fotbollsförening kan kräva och uppbära betalning av en summa pengar i samband med att en av dess spelare, vars kontrakt har löpt ut, anställs av en ny förening, och att

— nationella och internationella idrottssammanslutningar eller idrottsförbund i sina respektive regler kan föreskriva bestämmelser genom vilka tillträdet till de tävlingar som de anordnar begränsas vad avser utländska spelare som är medborgare i en av medlemsstaterna i Europeiska gemenskapen?"

50 Den 3 juni 1994 anförde URBSFA ett överklagande för kassation (pourvoi en cassation) mot det beslut som Cour d'appel de Liège hade meddelat och yrkade att beslutet skulle förklaras gälla även för RCL, UEFA och föreningen Dunkerque. I en skrivelse av den 6 oktober 1994 underrättade procureur général vid Belgiens Cour de cassation domstolen om att överklagandet i det föreliggande fallet inte kan medföra uppskov.

51 Genom beslut av den 30 mars 1995 avvisade Cour de cassation överklagandet och beslutade att denna avvisning gjorde att parterna inte längre hade intresse av att yrka att ett gemensamt beslut skulle meddelas. Cour de cassation sände domstolen en kopia av detta beslut.

Ansökan om bevisupptagning

52 Genom en skrivelse, som inlämnades till domstolens kansli den 16 november 1995, har UEFA ansökt om att domstolen skall besluta om bevisupptagning enligt artikel 60 i rättegångsreglerna för att komplettera sina uppgifter om övergångsersättningarnas betydelse för de små eller medelstora fotbollsföreningarnas ekonomi, de mekanismer som styr fördelningen av intäkterna inom de befintliga fotbollsstrukturerna samt förekomsten eller avsaknaden av alternativa mekanismer, om systemet med övergångsersättningar skulle avskaffas.

53 Efter att på nytt ha hört generaladvokaten ansåg domstolen att denna ansökan skulle ogillas. Ansökan gjordes nämligen vid en tidpunkt då det muntliga förfarandet hade avslutats i enlighet med artikel 59.2 i rättegångsreglerna. Det framgår dessutom av domstolens rättspraxis (se dom av den 16 juni 1971, Prelle mot kommissionen, 77/70, Rec. s. 561, punkt 7) att en sådan ansökan endast kan bifallas, om den avser faktiska omständigheter som kan ha en avgörande inverkan och den berörde inte kunde göra dem gällande innan det muntliga förfarandet avslutades.

54 I det föreliggande fallet är det tillräckligt att framhålla att UEFA skulle ha kunnat göra sin ansökan innan det muntliga förfarandet avslutades. Dessutom har Bosman i sitt skriftliga yttrande tagit upp frågan om syftet att upprätthålla den ekonomiska och idrottsliga jämvikten, och särskilt att säkerställa de små föreningarnas ekonomiska situation, kan uppnås med andra medel, som till exempel en omfördelning av en del av fotbollsintäkterna.

Domstolens behörighet att besvara de frågor som begäran om förhandsavgörande avser

55 URBSFA, UEFA, vissa regeringar som har avgett yttranden och — under det muntliga förfarandet — kommissionen har på olika grunder bestritt domstolens behörighet att besvara alla eller en del av de frågor som den hänskjutande domstolen har ställt.

56 För det första har UEFA och URBSFA gjort gällande att målen vid den nationella domstolen är processuella konstruktioner, med vilka man eftersträvar att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande avseende frågor som inte svarar mot något objektivt behov för lösning av tvisterna. UEFA: s regler tillämpades nämligen inte vid den tidpunkt då Bosmans övergång till Dunkerque misslyckades och, även om den skulle ha tillämpats, skulle denna spelarövergång inte ha varit beroende av betalningen av en övergångsersättning och skulle således ha kunnat äga rum. Således har den tolkning av gemenskapsrätten som den nationella domstolen begärt inte något samband med förloppet av förfarandet eller syftet med tvisterna vid den nationella domstolen, och domstolen saknar därför — enligt en fast rättspraxis — behörighet att besvara de frågor som har ställts.

57 För det andra har URBSFA, UEFA, den danska, den franska och den italienska regeringen samt — i sitt skriftliga yttrande — kommissionen hävdat att frågorna avseende utlänningsklausulerna saknar samband med tvisterna, som enbart rör tillämpningen av reglerna för spelarövergång. De hinder för utvecklingen av Bosmans karriär som enligt honom följer av dessa klausuler är nämligen rent hypotetiska och berättigar inte att domstolen uttalar sig om tolkningen av fördraget i detta avseende.

58 För det tredje har URBSFA och UEFA under det muntliga förfarandet framhållit att Cour d'appel de Liège — enligt det beslut som Belgiens Cour de cassation

meddelade den 30 mars 1995 — inte har fastställt att Bosmans yrkanden — som syftar till att det skall fastställas att de utlänningsklausuler som återfinns i URBSFA: s regler inte är tillämpliga på honom — kan tas upp till prövning. Under dessa förutsättningar avser tvisterna vid den nationella domstolen inte tillämpningen av utlänningsklausuler och domstolen skall inte besvara de frågor som rör dessa. Den franska regeringen håller med om denna slutsats, dock förutsatt att det görs en undersökning av räckvidden av det beslut som Cour de cassation har meddelat.

59 I detta avseende skall det erinras om att det — inom ramen för det samarbete mellan domstolen och de nationella domstolarna som har inrättats genom artikel 177 i fördraget — endast ankommer på den nationella domstol vid vilken tvisten är anhängig och som är ansvarig för det rättsliga avgörande som skall följa, att med hänsyn till omständigheterna i målet bedöma både behovet av att begära ett förhandsavgörande för att kunna avkunna dom och relevansen av de frågor som den ställer till domstolen. Följaktligen är domstolen i princip skyldig att meddela ett förhandsavgörande när de frågor som har ställts avser tolkningen av gemenskapsrätten (se i synnerhet dom av den 5 oktober 1995, Aprile, C-125/94, REG s. I-2919, punkterna 16 och 17).

60 Domstolen har likväl ansett att det ankommer på den att — för att pröva sin egen behörighet — undersöka de omständigheter under vilka den nationella domstolen anhängiggjorde sin begäran om förhandsavgörande. Den samarbetsanda som skall styra hänskjutandet till förhandsavgörande innebär nämligen att den nationella domstolen för sin del tar hänsyn till den uppgift som har anförtrotts domstolen, vilken är att bidra till rättskipningen i medlemsstaterna och inte att yttra sig avseende allmänna eller hypotetiska frågor (se i synnerhet dom av den 16 juli 1992, Meilicke, C-83/91, Rec. s. I-4871, punkt 25).

61 Det är med beaktande av denna uppgift som domstolen har ansett att den inte kan avgöra en fråga som en nationell domstol har ställt, när det på ett uppenbart sätt

framgår att den tolkning eller bedömning av en gemenskapsrättslig regels giltighet som den nationella domstolen har begärt saknar samband med förfarandets förlopp eller syftet med tvisten vid den nationella domstolen (se i synnerhet dom av den 26 oktober 1995, Furlanis costruzioni generali, C-143/94, REG s. I-3633, punkt 12) eller när frågan är hypotetisk och domstolen inte förfogar över de sakförhållanden eller rättsliga förhållanden som är nödvändiga för att på ett ändamålsenligt sätt besvara de frågor som ställts till den (se i synnerhet den ovan nämnda domen i målet Meilicke, punkt 32).

62 I det föreliggande fallet skall inledningsvis påpekas att tvisterna vid den nationella domstolen — i sin helhet — inte är hypotetiska och att den nationella domstolen har försett domstolen med en noggrann beskrivning av deras faktiska och rättsliga ram liksom med de skäl som gjorde att den ansåg att ett förhandsavgörande var nödvändigt för att kunna avkunna dom.

63 Även om UEFA: s regler inte tillämpades vid den tidpunkt då Bosmans övergång till föreningen Dunkerque misslyckades, vilket URBSFA och UEFA har hävdat, åsyftas de likväl i Bosmans action préventive mot URBSFA och UEFA (se punkt 40 ovan), och en tolkning av domstolen vad gäller frågan om det system med spelarövergångar som har inrättats genom UEFA: s regler är förenligt med gemenskapsrätten kan vara ändamålsenlig för den hänskjutande domstolen.

64 Vad gäller de frågor som har samband med utlänningsklausulerna förefaller det som om de yrkanden som i detta avseende gjorts gällande inom ramen för förfarandena vid den nationella domstolen har tagits upp till prövning på grundval av en nationell rättegångsbestämmelse, som gör det möjligt att, även i form av en fastställelsetalan, väcka talan för att avvärja ett brott mot en allvarligt hotad rättighet. Såsom framgår av den hänskjutande domstolens beslut ansåg den att tillämpningen av utlänningsklausulerna faktiskt kunde hindra Bosmans karriär genom att minska hans möjligheter att bli anställd av eller få delta i en tävling för en förening i en

annan medlemsstat. Den drog slutsatsen att de yrkanden som Bosman framställt, som avsåg en fastställelse av att nämnda utlänningsklausuler inte var tillämpliga på honom, uppfyllde de villkor som anges i nämnda bestämmelse.

65 Det ankommer inte på domstolen att inom ramen för det aktuella förfarandet ifrågasätta denna bedömning. Även om de talan som förs vid den nationella domstolen är fastställelsetalan, och de i och med att de avser att avvärja ett brott mot en allvarligt hotad rättighet nödvändigtvis grundas på osäkra antaganden, är de likväl — enligt den hänskjutande domstolens tolkning — tillåtna enligt den nationella rätten. Under dessa omständigheter svarar de frågor som denna domstol ställt mot ett objektivt behov för lösning av de tvister som är anhängiga vid den nationella domstolen enligt de nationella reglerna.

66 Slutligen innebär inte det beslut som Cour de cassation meddelade den 30 mars 1995 att utlänningsklausulerna saknar samband med tvisterna vid den nationella domstolen. Cour de cassation ansåg enbart att URBSFA: s överklagande av den hänskjutande domstolens beslut berodde på en felaktig tolkning av beslutet. I överklagandet hade URBSFA nämligen påstått att nämnda domstol hade tagit upp till prövning Bosmans yrkande, som syftade till en fastställelse av att de utlänningsklausuler som återfanns i dess regler inte var tillämpliga på honom. Enligt Cour d'appel de Liège följer det av det beslut som Cour de cassation meddelade, att Bosman genom sitt yrkande avsåg att avvärja de hinder för hans karriär som kunde följa, inte av att de utlänningsklausuler som återfanns i URBSFA: s regler tillämpades och som rörde spelare som var av annan än belgisk nationalitet, men väl av att motsvarande klausuler i UEFA: s och dess övriga nationella medlemsförbunds regler tillämpades, vilka kunde röra honom i hans egenskap av spelare av belgisk nationalitet.

67 Av det hittills anförda följer att domstolen är behörig att besvara frågorna från Cour d'appel de Liège.

Tolkningen av artikel 48 i fördraget i förhållande till reglerna för spelarövergång

68 Den hänskjutande domstolens första fråga går i huvudsak ut på om det står i strid med artikel 48 i fördraget att tillämpa regler som utfärdats av idrottsförbund, vilka innebär att en professionell fotbollsspelare som är medborgare i en medlemsstat, efter att hans kontrakt med en förening har löpt ut, endast kan anställas av en förening i en annan medlemsstat, om den sistnämnda betalar moderföreningen en övergångs-, utbildnings-eller utvecklingsersättning.

Tillämpningen av artikel 48 på regler som utfärdats av idrottsförbund

69 I samband med detta finns det skäl att inledningsvis undersöka vissa argument som framförts angående tillämpningen av nämnda bestämmelse på regler som har utfärdats av idrottsförbund.

70 URBSFA har hävdat att endast de stora europeiska föreningarna kan anses vara företag medan föreningar som RCL endast utövar en försumbar ekonomisk verksamhet. Dessutom rör den fråga som den nationella domstolen ställt avseende reglerna för spelaröverg ång inte anställningsförhållandena mellan spelarna och föreningarna utan de ekonomiska sambanden mellan föreningarna samt följderna av friheten att ansluta sig till ett idrottsförbund. Således är artikel 48 i fördraget inte tillämplig i ett sådant fall som det vid den nationella domstolen.

71 För sin del har UEFA särskilt gjort gällande att gemenskapens institutioner alltid har respekterat idrottsrörelsens autonomi, att det är mycket svårt att göra en

åtskillnad mellan fotbollens ekonomiska och idrottsliga aspekter och att domstolens beslut rörande professionella idrottsmäns ställning skulle kunna innebära att hela fotbollens organisation ifrågasätts. Även om artikel 48 i fördraget borde tillämpas på professionella spelare, är således en viss varsamhet nödvändig med hänsyn till idrottens särskilda karaktär.

72 Den tyska regeringen har för sin del inledningsvis betonat att en idrott som fotboll i de flesta fall inte utgör någon ekonomisk verksamhet. Den har vidare hävdat att idrott i allmänhet och kultur har likheter med varandra och har erinrat om att gemenskapen enligt artikel 128.1 i EG-fördraget skall respektera medlemsstaternas nationella och regionala mångfald. Slutligen har den åberopat föreningsfriheten och den autonomi som idrottsförbunden åtnjuter i nationell rätt för att dra slutsatsen att offentliga myndigheters och särskilt gemenskapsmyndigheters inblandning i saken skall inskränkas till det nödvändigaste enligt subsidiaritetsprincipen såsom allmän princip.

73 Som svar på dessa argument skall det erinras om att utövandet av idrott — med beaktande av gemenskapens mål — omfattas av gemenskapsrätten försåvitt den utgör en ekonomisk verksamhet i den mening som avses i artikel 2 i fördraget (se dom av den 12 december 1974, Walrave, 36/74, Rec. s. 1405, punkt 4). Så är fallet med professionella eller halvprofessionella fotbollsspelare, eftersom de förvärvsarbetar eller tillhandahåller tjänster mot betalning (se dom av den 14 juli 1976, Donà, 13/76, Rec. s. 1333, punkt 12).

74 Det skall likväl påpekas att det i varje fall — med hänsyn till tillämpningen av gemenskapsrättsliga bestämmelser om fri rörlighet för arbetstagare — inte är nödvändigt att arbetsgivaren antas vara ett företag, eftersom det enda som krävs är förekomsten av ett anställningsförhållande eller viljan att upprätta ett sådant förhållande.

75 Tillämpning av artikel 48 i fördraget utesluts inte heller av att reglerna för spelarövergång snarare reglerar ekonomiska förhållanden mellan föreningar än anställningsförhållanden mellan föreningar och spelare. Det förhållandet att de föreningar som är arbetsgivare är skyldiga att betala ersättning när de rekryterar en spelare från en annan förening påverkar nämligen såväl spelarnas möjligheter att finna arbete som de villkor på vilka arbete erbjuds.

76 Vad gäller svårigheten att skilja mellan fotbollens ekonomiska och idrottsliga aspekter har domstolen i den ovan nämnda domen i målet Donà, punkterna 14 och 15, medgett att regler eller praxis som är berättigade av andra än ekonomiska skäl, som beror på vissa matchers karaktär och särskilda ram, inte står i strid med de gemenskapsrättsliga bestämmelserna i fråga om fri rörlighet för personer och tjänster. Domstolen har emellertid betonat att denna begränsning av tillämpningsområdet för bestämmelserna i fråga inte skall gå utanför sitt eget syfte. Begränsningen av tillämpningsområdet kan således inte åberopas för att helt utesluta idrottsverksamhet från fördragets tillämpningsområde.

77 Vad gäller den aktuella domens eventuella verkningar för fotbollens organisation som helhet, följer det av en fast rättspraxis att de praktiska följderna av alla domstolsbeslut visserligen skall bedömas noggrant, men att det emellertid inte får leda till att rättens objektivitet påverkas och dess tillämpning äventyras på grund av de återverkningar som ett sådant domstolsbeslut kan föra med sig. På sin höjd kan sådana återverkningar tas i beaktande för att i förekommande fall, om det finns anledning, besluta att begränsa en doms verkan i tiden (se i synnerhet dom av den 16 juli 1992, Legros m. fl., C-163/90, Rec. s. I-4625, punkt 30).

78 Det argument som grundas på påstådda likheter mellan idrott och kultur kan inte heller bifallas, eftersom den fråga som den nationella domstolen ställt inte avser villkoren för utövande av gemenskapens begränsade behörighet — såsom i fråga om den behörighet som grundas på artikel 128.1 — utan räckvidden av den fria

rörlighet för arbetstagare som säkerställs genom artikel 48, som utgör en grundläggande frihet inom gemenskapssystemet (se i synnerhet dom av den 31 mars 1993, Kraus, C-19/92, Rec. s. I-1663, punkt 16).

79 Vad gäller de argument som grundas på föreningsfriheten står det klart att denna princip, som garanteras genom artikel 11 i europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och följer av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner, hör till de grundläggande friheter som enligt domstolens fasta rättspraxis — som dessutom på nytt bekräftas i ingressen till Europeiska enhetsakten och i artikel F.2 i fördraget om Europeiska unionen — skyddas genom gemenskapens rättsordning.

80 Det kan emellertid inte anses att de regler som idrottsförbund har utfärdat, och som avses med den nationella domstolens frågor, är nödvändiga för att säkerställa nämnda förbunds, föreningars eller spelares utövande av denna frihet eller att de utgör en oundviklig följd av föreningsfriheten.

81 Slutligen kan subsidiaritetsprincipen — enligt den tolkning som den tyska regeringen har gett den, dvs. att offentliga myndigheters, och särskilt gemenskapsmyndigheters, inblandning i saken i fråga skall inskränkas till det nödvändigaste — inte ha som resultat att de privata förbundens autonomi vad gäller antagande av idrottsregler inskränker utövandet av de rättigheter som fördraget medför för individerna.

82 Eftersom invändningarna mot tillämpningen av artikel 48 i fördraget på idrottsverksamhet, såsom professionella fotbollsspelares verksamhet, har tillbakavisats, skall det erinras om att såsom domstolen ansåg i den ovan nämnda domen i målet Walrave, punkt 17, denna artikel — förutom att den reglerar offentliga myndighe-

ters verksamhet — även omfattar andra fall av reglering, som avser att på ett kollektivt sätt reglera förvärvsarbete.

83 Domstolen har nämligen ansett att avskaffandet mellan medlemsstaterna av hindren för fri rörlighet för personer skulle äventyras, om avskaffandet av statliga hinder skulle kunna motverkas av hinder som följer av att förbund och privaträttsliga organisationer utövar sin rättsliga autonomi (se den ovan nämnda domen i målet Walrave, punkt 18).

84 Den har dessutom påpekat att arbetsvillkoren regleras än genom lagbestämmelser, än genom avtal och andra rättshandlingar som privata personer sluter eller antar i de olika medlemsstaterna. Om syftet med artikel 48 i fördraget således skulle begränsas till att omfatta de offentliga myndigheternas rättsakter, skulle detta kunna leda till olikheter vid dess tillämpning (se den ovan nämnda domen i målet Walrave, punkt 19). Denna risk är ännu påtagligare i ett sådant fall som det föreliggande fallet vid den nationella domstolen, eftersom reglerna för spelarövergång — såsom har betonats i punkt 24 i den aktuella domen — har utfärdats av enheter eller enligt metoder som är olika i de olika medlemsstaterna.

85 UEFA har invänt att denna tolkning leder till att artikel 48 i fördraget blir mer tvingande för enskilda än för medlemsstaterna, eftersom endast de sistnämnda kan åberopa begränsningar som grundas på hänsyn till allmän ordning, säkerhet och hälsa.

86 Detta resonemang grundas på ett felaktigt antagande. Det finns nämligen inget hinder för att enskilda åberopar förhållanden som grundas på hänsyn till allmän ordning, säkerhet och hälsa. Ifrågavarande reglers offentliga eller privata prägel har ingen betydelse för nämnda grunders räckvidd eller innehåll.

87 Det finns således skäl att dra slutsatsen att artikel 48 i fördraget är tillämplig på de regler som utfärdats av idrottsförbund såsom URBSFA, FIFA eller UEFA, i vilka villkoren för professionella idrottsmäns utövande av förvärvsarbete slås fast.

Har de omständigheter som den nationella domstolen avser en rent intern karaktär?

88 UEFA anser att de tvister som är anhängiga vid den nationella domstolen har samband med omständigheter som är rent interna för den belgiska staten och som inte omfattas av tillämpningsområdet för artikel 48 i fördraget. Tvisterna rör nämligen en belgisk spelare, vars övergång misslyckades på grund av en belgisk förenings och ett belgiskt förbunds beteende.

89 Det framgår visserligen av en fast rättspraxis (se i synnerhet dom av den 28 mars 1979, Saunders, 175/78, Rec. s. 1129, punkt 11, av den 28 juni 1984, Moser, 180/83, Rec. s. 2539, punkt 15, av den 28 januari 1992, Steen, C-332/90, Rec. s. I-341, punkt 9, och den ovan nämnda domen i målet Kraus, punkt 15) att fördragsbestämmelserna i fråga om fri rörlighet för arbetstagare och särskilt artikel 48 inte är tillämpliga på omständigheter som är rent interna för en medlemsstat, dvs. när det inte finns någon anknytning till någon av de omständigheter som gemenskapsrätten avser.

90 Det framgår emellertid av den bedömning av sakförhållandena som den hänskjutande domstolen har gjort att Bosman hade slutit ett kontrakt med en förening i en annan medlemsstat för att utöva förvärvsarbete inom denna stats territorium. Såsom den berörde med rätta har framhållit har han genom att göra detta antagit ett faktiskt erbjudande om anställning i den mening som avses i artikel 48.3 a.

91 Eftersom omständigheterna i fråga i målen vid den nationella domstolen inte kan betecknas som rent interna, skall UEFA: s argument avvisas.

Förekomsten av ett hinder för fri rörlighet för arbetstagare

92 Det skall dock prövas om reglerna för spelarövergång utgör ett hinder för fri rörlighet för arbetstagare, vilket förbjuds i artikel 48 i fördraget.

93 Såsom domstolen flera gånger har fastställt, utgör den fria rörligheten för arbetstagare en av gemenskapens grundläggande principer och de fördragsbestämmelser som säkerställer denna frihet har haft en direkt effekt ända sedan övergångsperioden slutade.

94 Domstolen har likaledes fastställt att alla fördragsbestämmelser som avser fri rörlighet för personer har till syfte att underlätta utövandet av all yrkesverksamhet inom gemenskapens territorium för gemenskapens medborgare och att förhindra åtgärder som kan missgynna dessa medborgare när de utövar ekonomisk verksamhet inom en annan medlemsstats territorium (se dom av den 7 juli 1988, Stanton, 143/87, Rec. s. 3877, punkt 13, och av den 7 juli 1992, Singh, C-370/90, Rec. s. I-4265, punkt 16).

95 I detta sammanhang förfogar medlemsstaternas medborgare särskilt över en rätt som följer direkt av fördraget, nämligen att lämna sitt hemland för att bege sig till en annan medlemsstats territorium och vistas där för att utöva ekonomisk verksamhet (se i synnerhet dom av den 5 februari 1991, Roux, C-363/89, Rec. s. I-273, punkt 9, och den ovan nämnda domen Singh, punkt 17).

96 Bestämmelser genom vilka en medborgare i en medlemsstat hindras eller avskräcks från att lämna sitt hemland för att utöva sin rätt till fri rörlighet utgör således hinder för denna frihet, även om de tillämpas oberoende av de berörda arbetstagarnas nationalitet (se även dom av den 7 mars 1991, Masgio, C-10/90, Rec. s. I-1119, punkterna 18 och 19).

97 Domstolen har dessutom i dom av den 27 september 1988, Daily Mail and General Trust (81/87, Rec. s. 5483, punkt 16), påpekat att det i fördragsbestämmelserna om etableringsfrihet — även om de särskilt avser att säkra nationell behandling i den mottagande medlemsstaten — även förbjuds att hemstaten hindrar att en av dess medborgare eller ett bolag som har bildats enligt dess lagstiftning och som dessutom motsvarar definitionen i artikel 58 etablerar sig i en annan medlemsstat. De rättigheter som säkerställs genom artikel 52 och följande skulle komma att vara utan innehåll, om hemstaten skulle kunna förbjuda företag att avlägsna sig från dess territorium för att etablera sig i en annan medlemsstat. Samma överväganden måste göras — när det är fråga om artikel 48 i fördraget — beträffande regler som hindrar fri rörlighet för de medborgare i en medlemsstat som vill utöva förvärvsarbete i en annan medlemsstat.

98 Det är dock riktigt att reglerna för spelarövergång — som är föremålet för tvisterna vid den nationella domstolen — även är tillämpliga på spelarövergångar mellan föreningar som hör till olika nationella förbund inom samma medlemsstat och att liknande regler reglerar spelarövergångar mellan föreningar som hör till samma nationella förbund.

99 Såsom Bosman, den danska regeringen samt generaladvokaten i punkterna 209 och 210 i sitt förslag till avgörande har påpekat, kan dessa regler trots allt begränsa den fria rörligheten för spelare som vill utöva sin verksamhet i en annan medlemsstat, genom att hindra eller avskräcka dem från att lämna de föreningar de tillhör även sedan de kontrakt genom vilka de är bundna till dessa har upphört.

100 Nämnda regler utgör nämligen ett hinder för den fria rörligheten för arbetstagare, eftersom det i dem föreskrivs att en professionell fotbollsspelare inte kan utöva sin verksamhet i en ny förening som är etablerad i en annan medlemsstat innan denna förening har betalat den tidigare föreningen en övergångsersättning, vars storlek de två föreningarna har avtalat eller slagit fast enligt idrottsförbundens regler.

101 Såsom den nationella domstolen med rätta har framhållit, påverkas detta konstaterande inte av att det i de regler för spelarövergång som UEFA antog år 1990 föreskrivs att de ekonomiska relationerna mellan de två föreningarna inte har något inflytande på spelarens verksamhet, eftersom han fritt får spela för sin nya förening. Den sistnämnda föreningen förblir skyldig — vid äventyr av påföljder som till och med kan innebära att den utesluts ur serien på grund av sina obetalda skulder — att betala ersättningen i fråga, vilket på ett lika effektivt sätt hindrar föreningen att anställa en spelare som kommer från en förening i en annan medlemsstat utan att betala nämnda ersättningsbelopp.

102 Denna slutsats motsägs inte heller av domstolens rättspraxis, som URBSFA och UEFA har åberopat, i vilken det utesluts att artikel 30 skulle vara tillämplig på åtgärder genom vilka vissa säljformer begränsas eller förbjuds, förutsatt att de är tillämpliga på alla berörda aktörer som utövar sin verksamhet inom det nationella territoriet och förutsatt att de på samma sätt — de jure och de facto — påverkar marknadsföringen av inhemska produkter och produkter som härrör från andra medlemsstater (se dom av den 24 november 1993, Keck och Mithouard, C-267/91 och C-268/91, Rec. s. I-6097, punkt 16).

103 Det är nämligen tillräckligt att framhålla att de regler som är i fråga i målen vid den nationella domstolen ändå direkt villkorar spelarnas tillträde till arbetsmarknaden i de andra medlemsstaterna och att de således hindrar den fria rörligheten för arbetstagare, även om de också är tillämpliga på spelarövergångar mellan föreningar som hör till olika nationella förbund inom samma medlemsstat och liknar de regler som avser spelarövergångar mellan föreningar som hör till samma nationella förbund. De kan således inte likställas med regler avseende säljformer som enligt domen i

målet Keck och Mithouard inte omfattas av artikel 30 i fördraget (i fråga om friheten att tillhandahålla tjänster, se även dom av den 10 maj 1995, Alpine Investments, C-384/93, REG s. I-1141, punkt 36—38).

104 Följaktligen utgör reglerna för spelarövergång ett hinder för fri rörlighet för arbetstagare, vilket i princip förbjuds i artikel 48 i fördraget. Det skulle endast vara annorlunda, om reglerna hade ett legitimt syfte som är förenligt med fördraget och om detta syfte skulle vara berättigat på grund av tvingande skäl med hänsyn till allmänintresset. I ett sådant fall skulle det ytterligare krävas att förverkligandet av syftet i fråga skulle säkerställas just genom tillämpningen av nämnda regler och att tillämpningen inte skulle gå utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta syfte (se i synnerhet den ovan nämnda domen i målet Kraus, punkt 32, och dom av den 30 november 1995, Gebhard, C-55/94, REG s. I-4165, punkt 37).

Förekomsten av berättigande grunder

105 Inledningsvis har URBSFA, UEFA samt den franska och den italienska regeringen hävdat att reglerna för spelarövergång berättigas av omsorgen om att upprätthålla den ekonomiska och idrottsliga jämvikten mellan föreningarna och att understödja jakten på talanger och utbildningen av unga spelare.

106 Med hänsyn till den beaktansvärda sociala betydelse som idrottsverksamheten och, särskilt, fotbollen har inom gemenskapen, skall det medges att det är legitima syften att upprätthålla en jämvikt mellan föreningarna, genom att bevara en viss grad av lika möjligheter och en osäkerhet kring resultat, samt att uppmuntra rekryteringen och utbildningen av unga spelare.

107 Vad gäller det första av dessa syften har Bosman med rätta framhållit att tillämpningen av reglerna för spelarövergång inte utgör något lämpligt medel för att säkra att en ekonomisk och idrottslig jämvikt upprätthålls inom fotbollsvärlden. Dessa regler hindrar varken att de rikaste föreningarna tillförsäkrar sig de bästa spelarna,

att disponibla finansiella medel utgör en avgörande omständighet vad gäller idrottstävlingar eller att jämvikten mellan föreningarna därigenom förändras påtagligt.

108 Vad gäller det andra syftet skall det medges att möjligheten att få övergångs-, utvecklings-eller utbildningsersättning verkligen uppmuntrar fotbollsföreningarna att söka efter talanger och utbilda unga spelare.

109 På grund av att det är omöjligt att med säkerhet förutse unga spelares idrottsliga framtid och på grund av att antalet spelare som ägnar sig åt professionell verksamhet är begränsat, betecknas dessa ersättningar emellertid av att det inte är säkert att de förverkligas och att de är slumpmässiga och i varje fall inte knutna till de verkliga kostnader som föreningarna burit för att utbilda såväl blivande professionella spelare som de som aldrig blir professionella. Under dessa förutsättningar kan möjligheten att få sådana ersättningar varken utgöra någon avgörande omständighet som uppmuntrar rekryteringen och utbildningen av unga spelare eller ett lämpligt medel för finansieringen av dessa verksamheter, särskilt vad gäller de små föreningarna.

110 Såsom generaladvokaten har framhållit i punkt 226 ff i sitt förslag till avgörande, kan samma syften dessutom uppnås på ett åtminstone lika effektivt sätt genom andra medel, som inte hindrar den fria rörligheten för arbetstagare.

111 Vidare har det hävdats att reglerna för spelarövergång är nödvändiga för att skydda den världsomfattande organisationen av fotboll.

112 I detta avseende skall det framhållas att det aktuella förfarandet avser tillämpningen av dessa regler inom gemenskapen och rör inte förhållandena mellan medlemsstaternas nationella förbund och förbunden i tredje land. Tillämpningen av olika reg-

ler på spelarövergångar mellan föreningar som hör till medlemsstaternas nationella förbund och på spelarövergångar mellan dessa föreningar och föreningar som är anslutna till nationella förbund i tredje land kan dessutom inte förorsaka särskilda svårigheter. Såsom framgår av punkterna 22 och 23 ovan skiljer sig nämligen de regler som hittills reglerat spelarövergångar inom vissa medlemsstaters nationella förbund från dem som tillämpas på det internationella planet.

113 Slutligen kan det argument inte bifallas enligt vilket nämnda regler är nödvändiga för att ersätta de kostnader som föreningarna har varit tvungna att bära i form av ersättningar i samband med rekryteringen av sina spelare, eftersom avsikten med det är att rättfärdiga upprätthållandet av hinder för fri rörlighet för arbetstagare med att dessa hinder har kunnat finnas till i det förflutna.

114 Följaktligen skall första frågan besvaras så, att det står i strid med artikel 48 i fördraget att tillämpa regler, som utfärdats av idrottsförbund, enligt vilka en professionell fotbollsspelare som är medborgare i en medlemsstat, sedan hans kontrakt med en förening löpt ut, endast kan anställas av en förening i en annan medlemsstat, om den sistnämnda betalar moderföreningen en övergångs-, utbildnings-eller utvecklingsersättning.

Tolkningen av artikel 48 i fördraget med hänsyn till utlänningsklausulerna

115 Den nationella domstolens andra fråga går i huvudsak ut på om det strider mot artikel 48 i fördraget att tillämpa regler, som utfärdats av idrottsförbund, enligt vilka fotbollsföreningar — i tävlingsmatcher som förbunden arrangerar — endast får ställa upp med ett begränsat antal professionella spelare som är medborgare i andra medlemsstater.

Förekomsten av ett hinder för fri rörlighet för arbetstagare

116 Såsom domstolen har fastställt i punkt 87 ovan, är artikel 48 i fördraget tillämplig på regler som har utfärdats av idrottsförbund och i vilka villkoren för professionella idrottsmäns utövande av förvärvsverksamhet slås fast. Det skall således undersökas om utlänningsklausulerna utgör ett i artikel 48 förbjudet hinder för fri rörlighet för arbetstagare.

117 I artikel 48.2 föreskrivs uttryckligen att den fria rörligheten för arbetstagare innebär att all diskriminering av arbetstagare från medlemsstaterna på grund av nationalitet skall avskaffas vad gäller anställning, lön och övriga arbets-och anställningsvillkor.

118 Denna bestämmelse har särskilt verkställts genom artikel 4 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT nr L 257, s. 2), enligt vilken medlemsstaternas lagar och andra författningar genom vilka utlänningars anställning begränsas — vad gäller antalet eller den procentuella andelen per företag, verksamhetsområde, geografiskt område eller det nationella planet — inte är tillämpliga på medborgare från de andra medlemsstaterna.

119 Samma princip står i strid med de klausuler som återfinns i idrottsförbundens regler, som innebär begränsningar i rätten för medborgare i andra medlemsstater att i egenskap av professionella spelare delta i fotbollsmatcher (se den ovan nämnda domen i målet Donà, punkt 19).

120 I det avseendet saknar det förhållandet betydelse att dessa klausuler inte rör dessa spelares anställning — vilken inte begränsas — utan den möjlighet deras föreningar har att låta dem spela i en officiell match. I den mån deltagandet i dessa matcher

utgör det väsentliga syftet med en professionell spelares verksamhet är det uppenbart att en regel genom vilken detta begränsas även begränsar den berörde spelarens anställningsmöjligheter.

Förekomsten av berättigande grunder

121 Eftersom förekomsten av ett hinder således har bevisats, är det viktigt att pröva om det kan rättfärdigas med beaktande av artikel 48 i fördraget.

122 URBSFA och UEFA samt den tyska, den franska och den italienska regeringen har gjort gällande att utlänningsklausulerna är berättigade av andra skäl än rent ekonomiska, vilka endast är av intresse för idrotten som sådan.

123 Syftet med dem är nämligen att för det första bevara det traditionella sambandet mellan varje förening och dess land, vilket är av stor betydelse vad gäller publikens möjlighet att identifiera sig med sitt favoritlag och säkerställa att de föreningar som deltar i internationella tävlingar faktiskt representerar sitt land.

124 För det andra är dessa klausuler nödvändiga för att skapa en reserv av nationella spelare som är tillräcklig för att göra det möjligt för landslagen att ställa upp ett helt lag med högklassiga spelare.

125 För det tredje bidrar de till att upprätthålla den idrottsliga jämvikten mellan föreningarna genom att hindra de rikaste bland föreningarna att anställa de bästa spelarna.

126 Slutligen har UEFA betonat att "3+ 2-regeln" har utarbetats i samarbete med kommissionen och att den regelbundet skall ses över beroende på utvecklingen av gemenskapspolitiken.

127 I detta avseende skall det erinras om att domstolen i punkterna 14 och 15 i den ovan nämnda domen i målet Donà har medgett att regler eller praxis genom vilka utländska spelare av andra än ekonomiska skäl utesluts från vissa matcher, beroende på dessa matchers karaktär eller särskilda ram, vilka endast är av intresse för idrotten som sådan — såsom i fråga om landskamper — inte står i strid med fördragsbestämmelserna om fri rörlighet för personer. Den har emellertid betonat att denna begränsning av tillämpningsområdet för bestämmelserna i fråga inte skall gå utöver syftet med begränsningen.

128 I det föreliggande fallet rör utlänningsklausulerna inte några särskilda matcher, i vilka olika landslag möts, utan tillämpas på alla officiella matcher mellan föreningar och följaktligen på professionella spelares huvudsakliga verksamhet.

129 Under dessa förutsättningar kan utlänningsklausulerna inte anses stämma överens med artikel 48 i fördraget, eftersom denna bestämmelse annars skulle berövas sin ändamålsenliga verkan, och den grundläggande rättigheten att fritt ta anställning — vilken genom bestämmelsen individuellt tillkommer varje arbetstagare inom gemenskapen — skulle bli utan betydelse (med avseende på det sistnämnda förhållandet, se angående denna punkt dom av den 15 oktober 1987, Heylens, 222/86, Rec. s. 4097, punkt 14).

130 Inget av de argument som idrottsförbunden och de regeringar som har inkommit med yttranden har åberopat är tillräckligt för att en sådan slutsats skall ifrågasättas.

131 För det första skall det framhållas att sambandet mellan en fotbollsförening och den medlemsstat i vilken föreningen är etablerad inte kan anses följa av idrottsverksamheten, lika litet som det samband som anknyter föreningen till dess stadsdel, stad eller region eller — i fråga om Förenade kungariket — till det territorium som täcks av vart och ett av de fyra förbunden. Även om nationella mästerskap innebär att föreningar från olika regioner, städer eller stadsdelar spelar mot varandra, finns det ändå ingen regel — med avseende på dessa matcher — som skulle begränsa föreningarnas rätt att ställa upp spelare från andra regioner, städer eller kvarter.

132 Vad gäller internationella tävlingar får för övrigt endast de föreningar delta som har uppnått vissa idrottsresultat i sina respektive länder, utan att deras spelares nationalitet spelar någon särskild roll.

133 För det andra skall det påpekas att, även om landslagen skall bestå av spelare som är medborgare i det berörda landet, dessa spelare inte nödvändigtvis behöver ha licens för att spela för föreningarna i detta land. Enligt idrottsförbundens regler skall de föreningar som anställer utländska spelare dessutom låta dem delta i vissa matcher som deras länders landslag spelar.

134 Även om den fria rörligheten för arbetstagare — genom att öppna arbetsmarknaden i en medlemsstat för medborgarna i de andra medlemsstaterna — dessutom har till följd att de egna medborgarnas möjligheter att finna arbete inom den egna statens territorium minskar, öppnar den däremot nya möjligheter för samma arbetstagare att finna arbete i andra medlemsstater. Sådana överväganden är helt uppenbart även tillämpliga på professionella fotbollsspelare.

135 För det tredje, vad gäller upprätthållandet av den idrottsliga jämvikten, skall det påpekas att utlänningsklausulerna, som hindrar de rika föreningarna att anställa de bästa utländska spelarna, inte räcker för att uppnå detta syfte, eftersom det inte

finns någon regel som begränsar dessa föreningars möjlighet att anställa de bästa inhemska spelarna, vilket i lika hög grad äventyrar denna jämvikt.

136 Vad slutligen gäller argumentet avseende kommissionens deltagande i utarbetandet av "3+ 2-regeln" skall det erinras om att den — förutom i de fall i vilka den uttryckligen har getts en sådan behörighet — inte har befogenhet att ge garantier avseende ett visst beteendes förenlighet med fördraget (se även dom av den 27 maj 1981, Essevi och Salengo, 142/80 och 143/80, Rec. s. 1413, punkt 16). Den har i inget fall behörighet att ge sitt samtycke till beteenden som står i strid med fördraget.

137 Av det hittills anförda följer att artikel 48 hindrar att det tillämpas regler som utfärdats av idrottsförbund, enligt vilka fotbollsföreningar — i tävlingsmatcher som förbunden arrangerar — endast får låta ett begränsat antal professionella spelare som är medborgare i andra medlemsstater delta.

Tolkningen av artiklarna 85 och 86 i fördraget

138 Eftersom de två typer av regler som avses i de frågor som begäran om förhandsavgörande avser står i strid med artikel 48, finns det inte skäl att uttala sig om tolkningen av artiklarna 85 och 86 i fördraget.

Den aktuella domens verkan i tiden

139 I sina skriftliga och muntliga yttranden har UEFA och URBSFA fäst domstolens uppmärksamhet vid de allvarliga följder som dess dom skulle kunna ha för hela

fotbollsorganisationen, om domstolen skulle anse att reglerna om spelarövergång och utlänningsklausulerna inte är förenliga med fördraget.

140 För sin del har Bosman — samtidigt som han ansett att en sådan lösning inte är nödvändig — påpekat att domstolen har möjlighet att begränsa domens verkan i tiden avseende reglerna om spelarövergång.

141 Enligt en fast rättspraxis är avsikten med den tolkning som domstolen — i samband med att den utövar sin behörighet enligt artikel 177 i fördraget — ger en gemenskapsrättslig regel, att vid behov förklara och närmare ange denna regels betydelse och räckvidd, såsom den skall förstås eller borde ha förståtts sedan den tidpunkt vid vilken den trädde i kraft. Av detta följer att den på detta sätt tolkade regeln kan och skall tillämpas av domstolen även på rättsförhållanden som har uppstått och grundats före den dom som meddelas avseende begäran om tolkning, om de omständigheter som gör det möjligt att inför de behöriga domstolarna föra en tvist angående tillämpningen av nämnda regel i övrigt har uppfyllts (se i synnerhet dom av den 2 februari 1988, Blaizot, 24/86, Rec. s. 379, punkt 27).

142 Domstolen kan endast i särskilda fall, med tillämpning av en allmän princip om rättssäkerhet som ingår i gemenskapens rättsordning, begränsa möjligheten för alla som berörs att åberopa en bestämmelse — som domstolen har tolkat — i avsikt att ifrågasätta rättsförhållanden som har grundats i god tro. Endast domstolen kan — just i den dom i vilken den beslutar om den begärda tolkningen — tillåta en sådan begränsning (se i synnerhet de ovan nämnda domarna i målen Blaizot, punkt 28, och Legros m. fl., punkt 30).

143 I det föreliggande målet kan såväl de särskilda dragen i de regler som idrottsförbunden utfärdat som avser spelarövergångar mellan föreningar i olika medlemsstater som den omständigheten att samma eller liknande regler var tillämpliga på både spelarövergångar mellan föreningar som hör till samma nationella förbund som

spelarövergångar mellan föreningar som hör till olika nationella förbund inom samma medlemsstat, ha medfört osäkerhet vad gäller nämnda reglers förenlighet med gemenskapsrätten.

144 Under dessa förutsättningar står det i strid med tvingande hänsyn till rättssäkerhet att rättsliga förhållanden, vilkas verkningar ligger i det förflutna, ifrågasätts. Det finns emellertid skäl att göra undantag för personer som i behörig tid har vidtagit åtgärder för att säkerställa sina rättigheter. Det skall slutligen anges att begränsningen av nämnda tolknings verkningar endast kan avse de övergångs-, utbildnings-eller utvecklingsersättningar som vid tidpunkten för denna dom redan har betalats eller skall presteras på grund av en skyldighet som har uppkommit före detta datum.

145 Det skall följaktligen beslutas att den direkta effekt som artikel 48 i fördraget har inte kan åberopas till stöd för återkrav avseende en övergångs-, utbildnings-eller utvecklingsersättning som vid tidpunkten för denna dom redan har betalats eller skall presteras på grund av en skyldighet som har uppkommit före detta datum, varvid undantag emellertid skall göras för de enskilda som före detta datum har väckt talan eller gjort gällande ett motsvarande återkrav enligt tillämplig nationell rätt.

146 Vad gäller utlänningsklausulerna omfattas de däremot inte av någon begränsning av den aktuella domens verkan i tiden. Mot bakgrund av de ovan nämnda domarna i målen Walrave och Donà har den enskilde faktiskt inte kunnat anse att de fall av diskriminering som följer av dessa klausuler var förenliga med artikel 48 i fördraget.

Rättegångskostnader

147 De kostnader, som har förorsakats den danska, den tyska, den franska och den italienska regeringen samt Europeiska gemenskapernas kommission, som har inkommit med yttrande till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i

förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN

— angående de frågor som genom beslut av den 1 oktober 1993 förts vidare av Cour d'appel de Liège — följande dom:

1) Det står i strid med artikel 48 i EEG-fördraget att tillämpa regler som idrottsförbund har utfärdat, enligt vilka en professionell fotbollsspelare som är medborgare i en medlemsstat, efter att hans kontrakt med en förening har löpt ut, endast kan anställas av en förening i en annan medlemsstat, om den sistnämnda betalar moderföreningen en övergångs-, utbildnings-eller utvecklingsersättning.

2) Det står i strid med artikel 48 i EEG-fördraget att tillämpa regler som idrottsförbund har utfärdat, enligt vilka fotbollsföreningar — i tävlingsmatcher som förbunden arrangerar — endast får låta ett begränsat antal professionella spelare som är medborgare i andra medlemsstater delta.

3) Den direkta effekt som artikel 48 i fördraget har kan inte åberopas till stöd för återkrav avseende en övergångs-, utbildnings-eller utvecklingsersättning som vid tidpunkten för denna dom redan har betalats eller skall presteras på grund av en skyldighet som har uppkommit före detta datum, varvid undantag emellertid skall göras för de enskilda som före detta datum har väckt talan eller gjort gällande ett motsvarande återkrav enligt tillämplig nationell rätt.

Rodríguez Iglesias Kakouris Edward Hirsch

Mancini Moitinho de Almeida Kapteyn

Gulmann Murray Jann Ragnemalm

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 15 december 1995.

R. Grass

Justitiesekreterare

G.C. Rodríguez Iglesias

Ordförande